

başlamıştır. Bu dönemde secili nesir ya-
nında sade nesir de varlığını korumuştur.
Hatta Şems-i Kays *el-Mu'cem*'inde oldu-
ğu gibi her iki üslubu da kullanmaktan çe-
kinmemiştir. Bu devirde secili nesirle ya-
zılmış eserler arasında Atâ Melik Cüvey-
nî'nin *Târîh-i Cihângüşâ'sı*, Vassâf'ın *Tâ-
rîh-i Vassâfı*, sade nesirle yazılan eserler
arasında Avfi'nin *Cevâmi'u'l-hikâyâtı*,
Reşidüddin Fazlullah'ın *Câmi'u't-tevârîh'i*,
Hamdullah el-Müstevfî'nin *Târîh-i Güzî-
de'si*, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstânı* ve Ah-
med Eflâkî'nin *Menâkubü'l-ârifin'i* zik-
redilebilir.

İran nesri, Timur'un 1380-1381'de Ho-
rasan ve Sistan'da ayaklanması ile başlayıp
Şah İsmâil'e kadar geçen dönemde aynı
özelliklerini sürdürmüştür. Hükümdarlar-
nın Türk olması, idarî ve askerî teşkilâtta
Türkler'in bulunması sebebiyle Farsça'ya
Türkçe kelimelerin girdiği, hatta Türkçe
eserlerin kaleme alındığı bu dönemde ya-
zılan eserlerin dilinin genellikle sade ve akı-
cı olduğu görülmektedir.

Safevîler devrinde Farsça nesir Timur-
lular dönemindeki çizgisini sürdürememiş,
Azerbaycan'ın merkez bölgelerinde Türk-
çe en çok konuşulan dil özelliğini kazan-
maya başlamıştır. Safevîler devri nesrinin
bir başka özelliği de Timurlular dönemine
nazaran daha çok mensur halk hikâyesi
yazılmış olmasıdır. *Dâstân-i İskender*, *Tû-
fînâme*, *Rezmânâme*, Hint destanı *Rama-
yana* ve *Mahabaharat* tercümeleleri, *Kış-
sa-i Hezâr Gîsû*, *Kışsa-i Tâlib-i Pâdi-
şahzâde* ve *Matlûb*, *Kışsa-i Erşed ü Râ-
şid*, *Kışsa-i Eşref ü Firûz-i Vezîrzâde*,
Şîrinâmê, *Kışsa-i Çehâr Dervîş*, *Nû-
şâferinnâmê* gibi mensur hikâyelerin di-
li sade ve akıcıdır.

Afşarlar, Zendler ve Kaçarlar dönemin-
de Farsça nesir kısmen XII, XIII ve XIV.
yüzyılların nesrine dönmeye başlamıştır.
XIX. yüzyılda tarihçi İbrâhim Vekâyî'nigâr
XII. yüzyıl nesir üslûbunu kullanmış, "Ben-
de" mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça
şîrler yazan Mirza Razi, tarihçi Vassâf ile
Sa'dî-i Şîrâzî'nin üslûbu arasında bir üs-
lûp benimsemiş, Abdürrezzak Bîg-i Dün-
büli aynı üslûbu devam ettirmiştir. İyi bir
devlet adamı olduğu kadar iyi bir nâsir ve
şair olan Mirza Ebû'l-Kâsim Kâimmakâm-ı
Ferâhânî ise makale, mektup ve ferman-
larında Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstân*'ındaki
üslûbu izlemiştir. Kâimmakâm'ın nesirle-
rinde eski nesirdeki uzun ve tumturaklı
cümlelerin yerini kısa, tam ve nisbeten sa-
de cümlelerin aldığı, mektuplarında eski
nesir tarzına uyarak Farsça ve Arapça şî-
rlere yer verdiği, idarî yazılarında ise halk

dilini kullandığı görülür. Bedâ'î'nigâr adıyla
tanınan Mirza Muhammed Nevvâb-ı
Tahrânî, Mecdülmülk lakabıyla meşhur
Hac Mirza Muhammed-i Sînekî gibi XIX.
yüzyıl tarihçi ve müşşîleri klasik nesir üs-
lûbuna ve tarih yazıcılığı geleneğine bağ-
lı kalmışlardır. Buna karşılık gerek meş-
rutiyet düşüncesinin ortaya çıkması ve bu
konuda halkı aydınlatma ihtiyacının belir-
mesi gerekse Batı'dan yapılan tercüme-
lerin de etkisiyle Şeyh Ahmed-i Rûhî, Mir-
za Âgâ Hân-ı Kirmânî, Mirza Melkum Han
ve Tâlibof gibi yazarlarla İran nesrinde sa-
deleşme yolunda önemli adımlar atılmış-
tır. XX. yüzyılda Cemalzâde, Sâdik Hidâyet,
Büzürg-i Alevî, Muhammed-i Hicâzî, Sâ-
dik-ı Çûbek, Ali Muhammed-i Efgânî, Sa-
îd-i Nefîsî, Seyyid Celâl Âl-i Ahmed, Gu-
lâmhüseyn-i Saîdî gibi hikâye, roman ve
tiyatro yazarlarının eserleriyle sağlam ze-
min üzerine oturan Farsça nesir aynı çiz-
gide gelişimini sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gr.IPh., I-II; Browne, LHP, IV; Ethè, *Târîh-i
Edebiyyât*; Rypka, ILG; Bozorg Alavi, *Geschich-
te und Entwicklung der Modernen Persischen
Literatur*, Berlin 1964; Nefîsî, *Târîh-i Naẓm u
Neṣr*, I-II; Bahâr, *Sebkşînâsî*, Tahrân 1349 hş.,
I-III; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahrân
1350 hş./1971, I-II; a.mlf., *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-i
Mâ*, Tahrân 1374 hş.; Rîzâzâde-i Şafak, *Târîh-i
Edebiyyât-ı İrân*, Şîraz 1352/1973; Zebîhullah
Safâ, *Muhtasâr der Târîh-i Tahavvül-i Naẓm u
Neṣr-i Pârsî*, Tahrân 1353/1974; Muhammed İstî-
lâmî, *Berestî-yi Edebiyyât-ı İmrûz-ı İrân*, Tah-
ran 2535 şş.; Mahmûd Keyânûş, *Berestî-yi Şî'r
u Neṣr-i Fârsî-i Mu'âşır*, Tahrân 2535 şş.; Hüse-
yin Rezmûcî, *Envâ'-i Edebî ve Âşâr-ı Ân der Ze-
bân-ı Fârsî*, Meşhed 1372 hş., s. 153-267; Abbas-
pûr, "Neṣr", *Ferhengnâme-i Edebî-i Fârsî* (nşr.
Hasan Enûşe), Tahrân 1376 hş., II, 1337-1338;
Mehmet Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatının Do-
ğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 1999; a.mlf., "İran",
DİA, XXII, 424-427; E. Berthels - [Ahmed Ateş],
"İran", *İA*, V/2, s. 1041-1053; A. Naci Tokmak,
"İran", *DİA*, XXII, 416-424; Dihhudâ, *Lugatnâ-
me* (Muîn), XIII, 19746.

MEHMET KANAR

□ TÜRK EDEBİYATI. Türk nesrinin ta-
rihi Türk edebiyat tarihi gibi üç dönemde
ele alınmaktadır. Türkler'in İslâmiyet'i ka-
bulünden önceki döneme ait en eski Türk-
çe metin olan Orhun âbideleri aynı zaman-
da Türk nesir sanatının da ilk örnekleridir.
Özentsiz, açık ve anlaşılır bir dille yazılmış
olan yazıtlar atasözleri ve halk tabirleriyle
zenginleştirilmiş, yer yer lirik ve romantik
ifadeler taşıyan metinlerdir. Orhun âbide-
leri, daha önceki yüzyıllarda işlenerek ge-
liştirilmiş bir nesir dilinin varlığını düşün-
dürmektedir. Maniheizm'i ve Budizm'i be-
nimseyen Uygur Türkleri'nden kalma ne-
sir yazılarının çoğu bu dinlerin kutsal me-

tinlerinin tercümesidir. Bunların Mani ve
Budist düşüncesine bağlı dil özellikleri ya-
nında simetrik cümleler, ses unsurları ve
tekrarlarla Orhon yazıtlarından farklı bir
anlatım özelliği taşıdığı görülmekte, ayrı-
ca pek çok Budist kavramının Türkçe'de
karşılıklarının arandığı dikkati çekmekte-
dir. Örnekleri oldukça bol olan bu eserle-
rin en ünlüleri arasında *Maytırsimit*, *Kal-
yanamkara Papamkara*, *Sekiz Yükmek*
ve *Altun Yaruk* bulunmaktadır.

Elde en çok metin bulunan dönem ise
Türkler'in İslâmiyet'i kabulünden XIX. yü-
zyıl ortalarına kadar devam eden İslâmî de-
virdir. Bu dönemin ilk nesir metinleri Or-
ta Asya coğrafyasında kaleme alınmıştır.
Bunların başında *Dîvânü lugâtî't-Türk*'-
teki örneklerle *Kutadgu Bilig*'in sonra-
dan ilâve edildiği anlaşılan mukaddimesi
sayılabilir. Bu eserleri Rabgûzî'nin, iç içe
geçmiş kıssalar halinde ve yer yer tasvir-
lerin de bulunduğu *Kıyasü'l-enbiyâ'sı*
(1311), Mahmûd b. Ali Kerderî'nin sade
bir dille yazılmış olan *Nehcü'l-ferâdisi* ile
(1358) yine XIV. yüzyıla ait, yazarları bilin-
meyen *Bahtiyarnâme* ve *Tezkiretü'l-ev-
liyâ* gibi eserler takip eder. Bu arada Kur-
'an tercümeleleriyle tefsirler ve Farsça'dan
yapılan çevirilerle Türkçe'de Arapça ve
Farsça'nın etkilerinin arttığı görülmekte-
dir.

İslâmî dönem Türk nesir edebiyatının
en zengin örneklerini Anadolu'da gelişen
Batı Türkçesi'yle yazılmış eserler oluşturu-
r. Türkler'in Anadolu'ya gelişinden sonra
Anadolu'da yeni bir yazı dili teşekkül et-
miştir. Anadolu'nun fethinden XIV. yüzyıla
kadar özellikle nesir alanında kayda de-
ğer eserler bulunmamaktadır. Hikâyelerle
desteklenmiş dinî ve ahlâkî öğütler içe-
ren *Behcetü'l-hadâik fî mev'izati'l-ha-
lâik* XIII. yüzyılın tek önemli nesir eseri-
dir. Bir kısmını Arapça ve Farsça'dan çevi-
rilerin oluşturduğu XIV. yüzyıl nesir edebi-
yatının başlıca eserleri Kul Mesud'un *Ke-
lile ve Dimne'si*, Şeyhoğlu Sadreddin Mus-
tafa'nın *Merzübannâme'si*, Darîr'in sade
bir üslûpla yazılmış *Siretü'n-nebî'si*, Ham-
zavî'nin yine sade ve sürükleyici üslûbuyla
yüzyıllar boyu halk arasında okunan *Ham-
zanâme'si* sayılabilir. XV. yüzyılda *Dede
Korkut Kitabı*, *Battalnâme*, *Dânişmend-
nâme* gibi halk tarafından okunan eser-
lerin yanında resmî yazışmaları ve mek-
tupları içine alan klasik Osmanlı inşâsının
da teşekkül ettiği görülür.

XV. yüzyıldan itibaren inşâ tarzının ge-
lişmesi dikkate alınarak Tanzimat'a ka-
dar Osmanlı dönemi nesri üç kategori-
de incelenmiştir (İz, s. V-XVII): a) Sade ne-

sir. Halk diline dayanan, yer yer inşâdan bazı kelime, deyim ve klişeleşmiş ibarelerin girdiği bu nesirle tefsir, hadis, fıkıh, akaid, ilmiyal ve tasavvuf kitapları yanında bazı İslâm tarihleriyle fütüvvetnâme, menâkıbnâme gibi dinî karakterli eserler, halk hikâye ve masalları, cenkânâmeler, gazavatnâmeler, ahlâk kitapları gibi eserler yazılmıştır. Bu nesirde devrik cümleler de kullanılmış, Farsça tamlamalara ise nisbeten az yer verilmiştir. b) Söslü nesir. Söz varlığı ağırlıklı biçimde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluşan, ayrıca bu dillerin kurallarının uygulandığı söslü nesirde cümleler sıfat-fiil ve zarf-fiillerle bazan sayfalarca uzatılıyor, simetrik terkipler ve cümleler tekrar ediliyordu. Çok defa eş anlamlı ve secili kelimelerin kullanılmasına da özen gösteriliyordu. Şiirdeki belâgat kuralları bu nesir için de geçerliydi. Sade nesre göre daha da bir çevrede itibar gören söslü nesir kelime kadrosu ve gramer kurallarıyla gittikçe halktan uzaklaşarak yüksek zümrenin rağbet ettiği tarz haline gelmiştir. Dursun Bey'in tarihinden başlayarak Kemalpaşazâde, Hoca Sâdeddin, Karaçelebizâde Abdülaziz, Râşid Mehmed Efendi gibi tarihçilerle Sehi Bey, Latîfi, Âşık Çelebi gibi tezkire ve münşeât mecmuaları kaleme alanların çoğu bu nesri kullanmıştır. Söslü nesrin ilk örneği sayılan Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'si secileri ve simetrik cümleleriyle bu kategoriye girse de kısa ve açık cümleleriyle bu nesirden ayrı düşünölmelidir. c) Orta nesir. Osmanlı yazı tarzı içinde en çok rağbet gören bu nesir de halkın dilinden oldukça uzaklaşmış, hüner gösterme özentisiyle lafız sanatlarına başvurularak secili ibareler kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere yer verilmekle birlikte asıl maksat bilgilerin ve düşöncelerin aktarılması olduğundan söslü nesre oranla anlaşılması daha kolay olan bir üslûba yer verilmiştir. Âlim ve sanatkârların çoğu bu nesir tarzını tercih etmiştir. Vak'anüvis tarihlerinin çoğu, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si, Kâtib Çelebi'nin *Mizânü'l-hak* ve *Düstürü'l-amel* gibi eserleri başta olmak üzere siyasetnâmeler, nasihat ve ahlâk kitapları, sefaretnâmeler daha çok bu nesirle kaleme alınmıştır.

Resmî yazışma ve mektupları içine alan inşâ kavramı (bk. İNŞÂ) aynı zamanda genel nesir türleri için de kullanılmaktadır. Belâgat kitaplarında lafız sanatlarını ve seciyi ön planda değerlendiren yazı tarzına "nesr-i müseccâ", bunlara önem vermeyen yazı tarzına da "nesr-i mürsel" denildiği kaydedilmektedir. Tezkirelerde müel-

lîflerden bahsedilirken kullanılan, "İnşâ ile ziyade âşinalığı var idi"; "Nazım ve inşâda mevâlî-i asrın hünerverî idi" gibi değer yargılarında geçen inşâ kavramı daha çok nesir sanatına işaret etmektedir. Osmanlılar'da nesre oranla şiir sanatının büyük gelişme göstermesi ve daha çok rağbet görmesi bir gerçek olmakla beraber tezkirelerdeki değer yargılarında her iki sanatta başarılı olanların takdir edildiği dikkati çekmektedir. Eski nesri ve özellikle söslü nesri oluşturan unsurlar arasında el-faz (uygun kelime ve kelime gruplarının seçimi), selâset (akıcılık), mebâdî (usulüne uygun bir giriş) ve mebânî (sağlam bir kuruluş) gibi kavramların arandığı bilinmektedir.

Tanzimat'tan sonra Batı ile temas neticesinde nesir sanatının değışime uğradığı göröölür. Roman, hikâye, tiyatro gibi yeni türlerin girmesiyle bu türlerin özelliği gereği nesirde de farklılıklar ortaya çıkmaya başlar. Bilhassa gazetelerde halkın anlayabileceği bir dil kullanılmaya çalışılır. Bu arada resmî kitâbette eski inşâ kırılmalarına uğrar, seciler azalır, cümleler kısılır, belâgat ihmal edilir. Bu yeni inşânın öncüleri Mustafa Reşid Paşa, Fuad Paşa, Edhem Pertev Paşa, Âkif Paşa, Cevdet Paşa ve Ahmed Vefik Paşa gibi bürokratların kalemîyle gerçekleştirmiştir. Bunların dışında edebiyatçılar da eserlerinde giderek bir sadeliğe yönelmişlerdir. Bu konuda ilk önemli hamleyi Şinâsi başlatmış, onu "ifâde-i merâm ve rabt-ı kelâm şîvelerinin tabiat-ı lisâna tatbîkan tâdil ve tecdîdi" fikrini ileri süren Nâmık Kemal ile eski inşâ tarzını ağır biçimde eleştiren "Şiir ve İnşâ" makalesiyle Ziyâ Paşa takip etmiştir. Cevdet Paşa belli ölçüde Osmanlı nesrine bağlı kalmakla beraber tarih dilini geliştirip sadeleştirmiş, *Mecelle*'de kısa ve sağlam cümlelerle hukuk dilinde önemli bir çığır açmış, *Kıyas-ı Enbiyâ*'da ise sade, akıcı ve kolay anlaşılır bir üslûp kullanmıştır. Nesir dilinin sadeleşmesinde ve yeni edebî türlerin halk tarafından benimsenmesinde Ahmed Midhat Efendi'nin önemli rolü olmuştur. Onun meddah geleneğinden gelen sohbet tarzındaki nesir üslûbu ileriki yıllarda biraz daha edebî değer kazanarak Ahmed Râsim'in eserlerinde devam etmiştir. Bu dönemde öğretim kurumlarına konan "usûl-i kitâbet ve inşâ" dersleri de bu gelişmenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak nesir sanatını öğretmek üzere birtakım eserlerin yazılmaya başlandığı görölmektedir. *İnşâ-yı Cedîd* (İstanbul 1269), *Usûl-i İnşâ ve Kitâbet* (Mehmed Tefvik, İstanbul 1307-1308), *İlâ-*

veli Hazîne-i Mekâtib yâhud Mükemmel Münşeât (Ahmed Râsim, İstanbul 1318) bunlardan birkaçıdır.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Edebiyât-ı Cedîde mensupları, şiirde olduğu gibi nesirde de gelişmeyi farklı bir yöne sürökle-yen bir hareket oluşturmıştır. Kisa süren fakat oldukça etkili olan bu harekette Türk nesri Fransızca'nın cümle yapısından etkilenmiş, Arapça ve Farsça'dan yeni kelime ve terkipler alınmış, hatta icat edilmiştir. Bu hareketin öncüleri Halit Ziya Uşaklıgil, Cenab Şahabeddin ve Mehmed Rauf'tur. Yine bu dönemde başlayan ve uzun süre etkisini devam ettiren farklı bir nesir tipine "mensur şiir" (mensûre) adı verilmiştir. Fransız kaynaklı bir tür olan mensur şiir, şiirle ifade edilebilecek temaların şiir diliyle ve şiir sanatıyla fakat nesir cümleleriyle ifadesidir. Servet-i Fünûn devrinde naif temaların işlendiği bu tarz felsefî fikir ve tahlillerle gelişerek II. Meşrutiyet'ten sonra devam etmiştir.

II. Meşrutiyet yıllarında bir fikir hareketi olarak ortaya çıkan ve daha sonra Millî Edebiyat hareketinin doğmasında rolü olan Türkçölüğün nesir sanatının gelişmesinde önemli yeri vardır. Ziya Gökalp ve arkadaşlarının başlattığı bu çığır Ömer Seyfeddin, Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Refik Halit Karay, Ruşen Eşref Ünaydın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin gibi şahsiyetlerle devam etmiştir. Bu akımın, Cumhuriyet'ten sonra yeni Türk nesrinde özellikle ilmî ve fikrî metinlerin ve deneme tarzı yazıların estetik bir üslûp kazanmasında yazarlar üzerinde farklı seviyelerde etkisi olmuştur. Yahya Kemal, Fuad Köprölü, Faliş Rıfkı Atay, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Cemil Meriç şahsî üslûpları ile yeni Türk nesrinin önemli yazarlarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahya b. Mehmed el-Kâtib, *Menâhicü'l-inşâ* (nşr. Şinâsi Tekin), Roxbury 1971, s. 5-17; Muhammed b. Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi (haz. Ahmet Topaloğlu), İstanbul 1976, hazırlanının girişi, I, 1-5, 21; Ragıp Hulusi Özdem, "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz Fikrî Nesir Dilimizin Gelişmesi", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 859-931; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. V-XVII; Abdölkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul 1980, s. 258, 260-262, 265; Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Ankara 1980, tür.yer.; Harun Tolasa, *Sehi, Latîfi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyıldaki Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir 1983, s. 350-351; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1984, I, 113-116; Ahmed Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1985, s. 110-127, 181, 191, 433-444; Orhan Şaik Gökyay, *Güçlük Nerede? Seçme Makaleler*,

İstanbul 1995, I, 219-230; a.mlf., "Tanzimat Dönemine Değin Mektup", *TDL*, XXX/274 (1974), s. 17-19; Mustafa Özkan, "Erken Dönem Osmanlı Türkçesi", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 399-411; Namık Açıkgöz, "Nesir (Orta Klasik Dönem)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Ankara 2004, V, 415-442; Mustafa İsen, "İlk Dönem Nesir", a.e., V, 200-221; a.mlf., "Nesir (Klasik Dönem)", a.e., V, 331-354; a.mlf., "Nesir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2006, I, 536-550; a.mlf., "Estetik Nesir", a.e., II, 81-90; Menderes Coşkun, "Estetik Nesir", a.e., II, 565-575; a.mlf., "Son Klasik Dönem: Nesir", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, V, 552-590; a.mlf., "Geç Dönem Nesir", a.e., VI, 354-404; C. Woodhead, "Estetik Nesir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, II, 317-326; a.mlf., "Ottoman İnşâ and Art of Letter-Writing: Influences Upon the Career of the Nişancı and Prose Stylist Okçu-zade (d. 1630)", *Osm.Ar.*, sy. 7-8 (1988), s. 143-159; Fevziye Abdullah Tansel, "Türk Edebiyatında Mektup", *Tercüme*, XVI/77-80, Ankara 1964, s. 387; Şerife Yağcı, "Klasik Edebiyatımızda Nesir Geleneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, II/3, İzmir 1993, s. 101-109; Ali Rıza Özüygun, "XVI. ve XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatında Nesir", *Yedi İklim*, VII/52, İstanbul 1994, s. 11-16; Müzahir Kılıç, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Divan Nesri", a.e., VII/53 (1994), s. 56-58; Lidia Bettini, "Nesir", *El² Suppl.* (İng.), s. 662-667; Mustafa Uzun, "İnşâ", *DİA*, XXII, 338-339; a.mlf., "Münşeat", a.e., XXXII, 18-20; Mustafa Kutlu, "Nesir", *TDEA*, VII, 26-33.

MUSTAFA UZUN

NESR

(نسر)

Kur'an-ı Kerim'de
Nûh kavminin taptığı belirtilen
putlardan biri.

Sözlükte "kartal veya akbaba cinsinden kuş" mânasına gelen *nesr* kelimesi Kur'an'da Nûh peygamberin gönderildiği kavmin taptığı beş puttan sonuncusunun adı olarak geçer (Nûh 71/23). İslâm literatüründe, söz konusu putlarla (Ved, Süvâ', Yegûs, Yeûk, Nesr) ilgili olarak bunların aslında Hz. Âdem'in çocuklarının veya Kâbil'in soyundan gelenler zamanında ya da Nûh dönemi öncesinde yaşamış beş sâlih kişinin adları olduğu şeklindeki rivayetlere yer verilmiştir (İbnü'l-Kelbî, s. 32; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VII, 127). Bu şahısların putlaştırılması da ölümlerinin ardından hâtıralarını yâdetmek için heykellerinin yapılması ve birkaç nesil sonra bu kişilerin tanrılaştırılması hadisesiyle açıklanmıştır (Buhârî, "Tefsîr", 71; İbnü'l-Kelbî, s. 32-33).

Söz konusu putların daha sonra Arap yarımadasına ve oradan Hindistan'a geçtiği kabul edilmiş, Araplar'ın tanrı olarak benimsendiği Ved ve Yegûs ile Hintliler'in Veda ve Vüyasa'sı arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiş (Keşmîrî, IV, 251; Elmalılı,

II, VIII, 355-356), fakat bu putların Arap yarımadasına nakledildiği fikrinden ziyade aynı isimle yeni putların yapıldığı görüşü üzerinde durulmuştur. Nûh kavminin yaşadığı bölgenin (Irak) Arap yarımadasının yukarısında yer aldığı belirtilerek, tûfandan önceki dönemde ya da tûfandan sonra Nûh kavmi içinde tekrar putperestliğin baş göstermesi ve sonraki kuşaklara geçmesi suretiyle benzer tapınmanın civar bölgelere, bu arada Arap yarımadasına taşınmasının mümkün olduğu ileri sürülmüştür (Keşmîrî, IV, 251-252; Elmalılı, VIII, 356; Ateş, X, 81; krş. İbnü'l-Kelbî, s. 33-34). Nitekim söz konusu putların ilk ikisinin insan (Ved-erkek, Süvâ'-kadın), diğer üçünün birer hayvan (Yegûs-aslan, Yeûk-kısrak, Nesr-kartal) şeklinde olması da bu görüşü desteklemektedir (Elmalılı, VIII, 356; krş. Âlûsî, XXIX, 132-133). İslâm kaynaklarında Arabistan'a putperestliği sokan ve diğer putların yanı sıra bu putlara tapınma geleneğini başlatan kişi olarak Amr b. Luhay zikredilir.

Öte yandan Nesr'e Yemen'in Himyer bölgesinde yaşayan ve aynı adı taşıyan kabilenin Âl-i Zülkelâ' kolu da bir süre tapmış ve muhtemelen Yemen'in Zûnûvâs (517 [?]525) tarafından yahudileştirilmesinin ardından bundan vazgeçilmiştir. Mevdûdî, Sebe'de (Belha) ortaya çıkarılan kitâbe-lerde Nesr'in adının Nesûr olarak geçtiğini ve Sebeliler'in Nesûr kâhinlerini "ashâb-ı Nesûr" olarak isimlendirdiklerini zikreder (*Tefhimü'l-Kur'an*, VII, 75-76). Fakat o döneme ait kaynaklarda Abdünesr (Nesr'in kulu) şeklindeki adlandırmanın yer almasından ve Yâkût'un zikrettiği bir şiir harîç (*Mu'cemü'l-büldân*, IV/2, s. 780-781) içinde bu putun isminin geçtiği fazla şiir bulunmamasından hareketle Zûnûvâs'tan sonra ya da Hz. Peygamber'in gelişine yakın zamanlarda Araplar arasında Nesr'e yönelik yaygın bir tapınmanın artık mevcut olmadığı ileri sürülmüştür. Bununla birlikte Nesr'in İbrânicé karşılığı olan Neşer'in yahudi kutsal metinlerinde Tanrı'nın tahtını simgeleyecek biçimde kullanılması (Hezekiel 1/10; 10/14), kelimenin Ârâmîce şekli olan Niştra'nın Araplar'a ve yine bununla bağlantılı Nisrok kelimesinin Asurlular'a ait tanrı isimleri olarak Eski Ahid'de (II. Krallar, 19/37; İşaya, 37/38), Talmud'da (Abodah Zara, 11^b) ve Neşra biçimiyle IV. yüzyıla ait bir hristiyan risâlesinde (*Syriac Doctrine of Addai*) zikredilmesi, ayrıca Neşer kelimesinin Süryânîce bir isim olan Neşryabh içerisinde geçmesi, söz konusu kültün eski dönemlerde Sâmi toplumları arasında geniş uygulama alanına sahip ol-

duğunu göstermektedir (*JE*, V, 26; *El²* [İng.], VII, 1012; *ERE*, I, 662-663).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, "nsr" md.; Buhârî. "Tefsîr", 71; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm* (nşr. Ahmed Zeki Paşa), Ankara 1969, s. 32-34; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. F. Wüstenfeld), Leipzig 1869 → Frankfurt 1994, IV/2, s. 780-781; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1385/1966, VII, 127; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 132-133; Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî 'alâ Şaḥîhi'l-Buhârî*, Karâçî 1352/1933, IV, 251-252; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 355-356; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1991, X, 81; Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an* (trc. Ahmed Asrar), İstanbul 1997, VII, 75-76; E. G. Hirsch – H. Hyvernat, "Eagle", *JE*, V, 26; T. Fahd, "Nasr", *El²* (İng.), VII, 1012; T. Nöldeke, "Arabs (Ancient)", *ERE*, I, 662-663.

FUAT AYDIN

NESTA'LİK

(نستعلیق)

İslâm dünyasında
altı çeşit yazı (aklâm-ı sitte) dışında
yaygın olarak kullanılan
yazı türü.

Ta'lik yazının okuma ve yazma güçlüklerinin, harf bünyelerinde görülen aşırı, girift ve karmaşık çizgilerin ortadan kaldırılıp nesih yazısı ile birleşmesinden doğan bir yazı çeşididir. Önceleri nesh ü ta'lik, daha sonra nesh-i ta'lik şeklinde yazılırken nesh-ta'lik olarak yaygınlaşmıştır. Nesh-i ta'lik,

Abdülkerîm-i Hârizmî'nin nesta'lik mail kitabı (İÜ Ktp., FY, nr. 1426)

